

ПРИЧЕ „ДНЕВНИКА“

Црвено за пешаке

Драгана В. Тодоресков

одломак

Најзад, не зна ни сама како, нашла се пред спомеником. Чита: *Павле П. Рођен 1959, преминуо 2019. Споменик подижу мајка Љубица и ћерка Милица.*

Земља око надгробне плоче испуцала је и тврда. Отвори лименку пива, попије гутљај и попрска остатак око споменика. Затим запали цигарету. Једва је забије у тврду иловачу.

Није понела цвеће. Нити свећу. Не жели да му пали свећу.

А што се тиче цвећа, сећа се, неколико пута је морала да га подсети да је ред да јој једном у животу поклони цвет. *Волим само беле руже*, рекла је. Њему, Ричарду Трејем. Јорку. И тако је добила ружу, први (испоставиће се, и једини) поклон од њеног Паје. Ставиће је у малу вазу.

Зашто није бела?, питала га је.

Што ми ниси рекла?

Рекла сам ти.

Е, заборавио сам. Кевин сам дао белу.

Па баш ти хвала!

Што се одма дуриш?! Оћеш да сад одем и отнем јој ружу да би је дао теби?!

Хоћу да и ти и твоја кева и све руже овог света одете лепо у пичку материну, помислила је.

Цигарета је догорела. Земља је упила пиво. Може сада да крене. Позваће такси.

Шта да радим са Милицом? Нисам у стању да чаврљам. Замолићу је да одгодимо сусрет. Бићу још неко време у Новом Саду, па нека ми се јави. Тако је најбоље.

***

Збогом, Павле!, рекла је и почела да плаче. Он је мирно устао и кренуо ка вратима.

Зар ми нећеш ништа рећи?!, пелујала је у мраку. Било јој је потребно мнооого вина да скупи храброст и све му саспе у лице. Њен је глас био нежан, али одлучан.

Отворио је врата. Стани!, готово вршишти. *Да те пољубим бар једном, за крај*, јеча.

У ходнику је, чека лифт. Креће за њим, али пада. Неће успети да га стигне, а само то жели. Да јој каже *жао ми је*, и *ја сам мислио да ће бити друкчије*, да сам барем добио боље улоге, престао бих да пијем и ти би била поносна на мене... Или да је мама...

Ко кога сада оставља, Павле?! Хистерисала је је док је неспретно устајала са пода. Успела је да изађе у ходник и уђе у лифт. Сусед, који је чуо ларму, промолио је главу и упитно је погледао. *Све је у реду*, рекла му је и осетила да ће поново пасти, срећом, лифт се и даље спуштао јер једино што је њега тренутно занимало биле су земљина тежа и број нула који означава приземље. А она? Иако лифт не зна шта је туга, ни шта је пијанство, његов под је сигурно много пута био исповраћан, заливен сузама, многи су се по њему батргали, баш као и Каћа тада.

Како да се искобеља из зграде кад су јој ноге потпуно отказале послушност. Има једино глас.

Пааавлееее! Пааавлееее!

Види га како замиче за угао. Креће за њим, пада. Он се не осврће. *Дођавола, Павле, стани, сачекај, предомислила сам се, ја ћу те излечити, живећемо здраво, бићемо довољни једно другом, Паавлеее, станиииии!*

Он прелази раскрсницу. Хода, усправљен и достојанствен, као да је кренуо у продавницу по хлеб. Или у кладионицу да попуни тикет. Или код фризерке да се ошиша. Ручке у џеповима тексас јакне. Лежерно. Хоп, већ је на другој страни улице.

Она потрчи, пада, устаје, пада, устаје, чује звук сирене и шкрипу гума. Негде, у крајичку свести чује мелодију, као да неко певуши једну тужну љубавну песму. *Historia De Un Amore*. Чуће је касније много, много пута. Док буде додиривала ожиљак на челу.

***

Био сам пијан, рекао је на суду. *Ништа нисам видео. Знате, ја нисам алкохоличар, ја сам само пијандура.*

Знамо то, каже Дина, њена адвокатица, али зар нисте чули како вас дозива? Био сам пијан, понавља, и ничег се не сећам. Било је зелено светло када сам ЈА прелазио раскрсницу, једино то знам.

***

Гледа слику на којој се Павле лежерно смеши. Како је само волела тај шеретски осмех!

На ти још једно пиво, напиј се!, отвара другу лименку и просипа је по споменику. И још једну. И четврту. И пету. *Колико ти је још потребно да се ничег не сећаш, да ништа не чујеш?!*

Реци само, скокнуту!

Јеси ли се сетио да сам у болници?! *Јеси ли се сетио да назовеш? Ја сам те звала пре него што сам отишла са Дином! Зашто се ниси јавио?!*

А пола сата касније, у кафињу у центру паланке, трља ожиљак на челу и чује себе како говори:

Твој отац је био диван човек. И глумчина. Имао је велико срце у којем је било места за све, а највише за тебе, Милице. ■

ИНТЕРВЈУ: ДАРКО ТУШЕВЉАКОВИЋ, КЊИЖЕВНИК И ПРЕВОДИЛАЦ

Цвет који ниче из камена

На српској романесној сцени Дарко Тушевљаковић се огласио 2010. са „Сенком наше жеље“, да би му већ следећи роман, „Јаз“, донео и Европску награду за књижевност. Паралелно са писатељском градио је и преводилачку каријеру, па је тако, рецимо, за превод књиге „Суштина ствари“ Грејама Грина добио и награду за превод године, коју додељује Друштво књижевника Војводине. А његов пети роман „Карота“ ушао је у историју домаће књижевности као први који је добио и Нинову и награду „Бескрајни плави круг“, а налази се и у ширем кругу потенцијалних добитника награде „Др Шпиро Матијевић“.

● **„Карота“ отвара простор сваком читаоцу, поготово нама који се добро сећамо времена о којима говори роман, да у њему пронађе свој лајтмотив. Жири награде „Бескрајни плави круг“ је тако извдојио констатацију: „Био сам сувише мали да бих схватио зашто морамо да одемо из нечега што сам сматрао својим“, док је за мене то, рецимо, реченица - „Ожиљак, и све у вези с њим, спадао је међу успомене од којих су остали делићи и већ само размишљање о њему доводило је до тога да општењена кожа на челу почне да пулсира“...**

– Ожиљак протагонисте је физичка манифестација његовог унутрашњег немира, налик на лампицу која се упали на знак опасности. Роман почиње управо једном таквом сценом, незгодом у којој се та лампица зажари и понука га да пође на путовање описано у остатку романа. Ја носим у себи сећања на период који покрива роман, али био сам свестан тога да ће слично искуство делити многи читаоци, јер на овим просторима тешко да постоји неко кога распад државе није погодио. Сви смо остали окрњени тим дешавањима и ожиљци су и даље видљиви на нама. Мада, роман се не бави само тренутком расцепа земље, та дешавања су тек у повоју, остају добрим делом у позадини, док је у првом плану драма ликова који морају да се снају у хаотичном тренутку, као и некако да се изборе са сећањима на то што се пре неколико деценија десило.

● **Зоран Пауновић је указао на Вашу способност да „спојите реално и фантазмагорично“, да испишете причу која се врло конкретно тиче једног времена, али и, као и свака добра литература, дотиче многа универзална значења... Када почнете да пишете ново шtivo, било да је реч о роману или приповетци, да ли унапред размишљате о том односу конкретног и универзалног?**

– Заправо не. Током процеса писања највећим делом сам усредсређен на саму причу. На њено заплитање, на међусобне односе ликова, на садејство ликова и окружења, на драму. Тек у следећем ишчитавању може се десити да поразмислим о тој врсти надградње, о уношењу додатног слоја значења, у подизању ситуација на нов ниво, ако је то могуће и ако не нарушава причу. Притом се, наравно, увек деси да се ствари чудесно саме наместе онако како треба, као и то да постигнете нешто чега уопште нисте свесни и на шта ће вам тек читаоци указати. И у „Кароти“ су се неки аспекти приче сами посложили, неке сам накнадно слагао ја, а неке су открили први читачи, што ми је посебно драго, јер показује да је писање процес који не можемо до краја да контролишемо. У њему увек постоји нешто неухватљиво, варљива светлост која се провлачи између редова и страница.

● **Нисте од писаца који по сваку цену једном годишње морају да се огласе новом књигом. Значи ли то да ипак можете да истрпите „агонију коју преживљава писац док чува неиспричану причу у себи“, како је то говорила чувена америчка списатељица Маја Анцелову?**

– Књигу нисте кренули да пишете онда када сте сели за тастатуру и почели да куцате, него много пре тога, док су се идеје још увек превртале по вашој глави. Ако тако схватите креативни процес, онда нећете журити у следећу фазу, а то је стварање конкретного текста. Важно је осетити када је прави тренутак да седнете за компјутер, када се иницијални процес обраде идеје завршава. Не треба оставити идеју предуо у глави, јер вас може заморити, а и освртање на њу из баш сваког угла може да је умртви. Са друге стране, не треба почети са куцањем прерано, јер ако се оно што желите да кажете није довољно добро уобличио у вама, на тексту који настане биће превише посла. Мени је занимљиво да послушкуем своју унутрашњост и покушавам да проценим тај прави тренутак. Што не значи да сам га баш сваки пут погодио.

Фотос: Б. Лучић

● **Да ли се слажете са оценом Мира Гаврана да „читајући књиге нећеш постати ни сретнији ни бољи – али књиге мораш читати да би то схватио“?**

– То је поглед из једног угла, али верујем да постоје и други. Ја, рецимо, мислим да после неких књига човек може бити срећнији, не зато што су оне веселе и пуне радости, па ће се та осећања са папира дословце пренети у читаоца, већ због искуства које нуде. Због нових обзора на која указују. Због нових живота и судбина које нам доносе. Због нових универзума које са нама деле. То ми доноси радост. Потпуно је у том смислу неважно је ли књига светла или мрачна. Практично се исти аргументи могу употребити и за оно да ли ћемо постати бољи људи. Свако искуство нас употпуњује и самим тим стичемо предуслов да postanемо бољи. Е сад, да ли ћемо након читања књиге постати и паметнији, то је подложно дискусији. Не сматрам да је дужност књижевности да нуди одговоре, нити да је циљ читања да до њих дођемо. То може бити једна од њених добротити, али свакако није једина. Можда јој је већи задатак да поставља питања.

● **У којој мери се преплићу Дарко Тушевљаковић романописац и Дарко Тушевљаковић – преводилац? Да ли већ сама чињеница да сте и сами успешан аутор пред Вас поставља вишу лествицу квалитета превода?**

– Сигуран сам да ми је превођење помогло као писцу, а претпостављам да бенефити постоје и у супротном правцу. Тешко да постоји подробнија анализа текста од оне преводилачке, јер вам је задатак да сецирате штиво оригинала и пренесете га на други језик, па све то онда зашијете тако да на том другом језику делује што природније, а да притом што мање утичете на оригинал. Звучи као немогућ задатак, често и јесте, али свакако је користан, јер вам на микроплану показује како магију приповедања плету други писци, учи вас занату. А онда се то научно преноси на следећи превод. Снажна је веза између писања и превођења: не сумњам у то да ћете, када узнапредујете на једном, остварити напредак и на другом пољу.

● **У слову на уручењу Нинове награде истаколи сте да је „ложење важан аспект бављења књижевношћу“. Имате ли, међутим, и Ви утицај да се млађе генерације све мање „ложе на књижевност“?**

– Имам, али сам такође свестан да је моја перспектива искривљена или, боље речено, сужена, пошто нужно размишљам у категоријама које су ми блиске. Млађе генерације све мање читају романе, да. Али ипак све време читају неки садржај. То је махом садржај који нема књижевну вредност, али можемо ли стопроцентно гарантовати да у мемо да препознамо уметничку вредност у формама које је донела савремена технологија и које су новим генерацијама природне. Мислим да ће књижевност увек опстајати, попут цвета који ниче из камена и не захтева готово нимало воде. У том смислу се не бринем за њу.

Мирослав Стајић

„ДНЕВНИКОВ” ПУТОПИС - МАРОКО

Магребска бука и тишина

Пише: Исидора Ињац

Слећем у Мароко. Сунце изнад црвене земље Маракеша отворило ми је врата нових сазнања која су, за десет дана, направиле експлозију боја, укуса и идеја – од мароканског југа до севера, од истока до запада, од планина до океана, од медина до ријада мистично ушуканих иза огромних дрвено-гвоздених врата... Сећање на Мароко нема почетак и нема крај, не дозвољава ми линеарно писање, не трпи хронологију и ред. Интензитет боја и звукова на тргу Цема ел Фна током „златног сага“, када се снежни Атлас опире фотографисању а џамија Кутубија не силази са престола овог града, као оријентир векова и као капија на међи светова: између мирног црвеног града и централног трга који бруји, звечи, тутњи у ритму неких другачијих знања која су ту, око нас, али их само можемо наслутити, никад до краја открити или разумети. Нема потребе за разумевањем било чега у Мароку, треба забранити разуму да систематизује спектар боја и значења. Само шетати, само се шуњати, само постојати у незамисливој гужви која има сврху да те подсети колико си мали, колико смо сви исти у борбама, страховима, жудњама и лепотама. И нисам знала да је ова земља колевка најстаријег живог уни-

верзитета на свету, нисам знала да га је основала жена и угријала сам сваку шару на вратима овог здања замишљајући давни девети век и у њему једну жену чије се име уписује у историју тихо и моћно као опомена и подсећање да треба спалити терете предрасуда и пустити их низ ветар... Шетња медином у Фесу има моћ да те натера да коначно разумеш да нема разумевања, да одустанеш од дефинисања и сваког напора да схватиш суштину себе и света, ту је све само овде и сада, све је уоквирено зидинама без прозора, све је натрпано тезгама и најдивнијим рукотворинама невидљивих уметника и уметница, не знаш јеси ли зашао у улици без излаза, не знаш куда те води следећа улица и колико има до краја, дакле, шетња овом медином је као мала вежба живота и живљења... Наравно, има ту разних излаза и, на који год да набасаш, свестан си да ниси ти нашао њега, него су те, ето, те силне улице насумично извеле на светлост дана. Фес има мирис црног мошуса и кише која тешко испарава... У Фесу лако осетите и дух суфизма и онда лакше слушате мујезинове позиве са четвртастих минарета... Берберски натписи на свим саобраћајницама непрестано подсећају на народ камена и песка који говори језиком старијим од свих овдашњих царстава... Једно берберско слово ми је заличило на ћирилично „ж“ и одмах ме је преплављивала радост те сличности и могућност споразумевања. „Сви смо једно“, помислила сам и схватила да није тако али да тако треба да бива... У Есауиру вас доводи ветар до океана који се хвали тврђавом која га уоквирује и зауставља дивљање таласа којима се

ваша ешарпа може свидети... Тако је моја далеко отпливала. А плаветнило Шефшауена мирише на висине и жели да вас збуни стрмим улицима у којима залута свако ко пожели да зађе још иза оног тамо угла јер тамо, изгледа, нема никога и баш ту ће моћи да погледам украде лепоту овог крајолика окруженог најзеленијим пољима и шумама маслина и аргана. У Рабату те прилике нема јер је то краљевска престоница, знатно шири и другачија, ту је историја умивенија и прегледнија, осим ако се не затекнете у том граду у време играња афричког фудбалског купа, па вам бука слављеничких бубњева прекида вечеру и подиже вас да се придружите звуцима ритуалних треперавих крикова радости којима жене учествују у карневалском слављу победе мароканске репрезентације. О, да, следи Казабланка. Светла, широка, атлантска лепотица са највећом афричком џамијом која не може да стане у ваше око и ум и која фасцинира својом доминацијом над водом попут древног александријског светионика. Моја стопала су добро запамтила удобност тепиха и шетала су мирно по мермерним подовима до чипкастог прозора иза којег се назире непрелетно плаветнило воденог просторства. Минуциозност архитектонских мајстора, геометријски склад украса, одједи тишине и боја још увек чувају осећај присуства и повезаност са свим постојећим и непостојећим меридијанима. Путовање у Мароко је магребско ходокашће, ритуално путовање кроз светски хронотоп, путовање кроз историју света, кроз преплетане култура, царстава и религија. ■

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

Украдена историја Војислав М. Јовановић Марамбо (Прометеј, Архив Војводине)

Кад знамо Орвелову изреку: Онај ко контролише прошлост контролише и будућност, онда постаје јаснији због чега су Аустријанци и Немци кренули у организовану пљачку српских архива током Другог светског рата. Оптерећени одговорношћу за избијање Првог великог рата и за сва страдања до којих је дошло између 1914. и 1918. године, веровали су да ће у српским архивима наћи документе којим ће Србију и Русију, као и њихове савезнике, учинити одговорним за тај рат и за све његове недаће, а да ће са себе скинути одговорност за силне људске жртве и материјална уништавања. Владислава Јовановић Марамбо је савесно,

педантно, без политичких страсти, описао и доказао једно тешко криминално дело организовано од велесиле која је желела да загосподари светом. Јер књига садржи не само пописе архива, фондова, збирки и серија које су пљачкаши изнели из земље, већ и шта је и колико је враћено а шта је остало у поседу пљачкаша.

Харем Омер Сејфетин (Агора)

Омер Сејфетин, оснивач модерне турске приповетке и један од најутицајнијих писаца своје епохе, у овој краткој прози маестрално осветљава дубоке друштвене пукотине које се отварају између традиције и савремености, између жене и мушкарца, између прошлости и будућности. У средишту приче налазимо Назан – жену која цезне за слободом, образовањем и животом по узору на Запад, и њеног мужа Сермета – оданог вредностима Истока, чувара породичне части и патријархалног поретка. Њихов брак постаје место судара два света, тиха борба између жеље и дужности, унутрашњи харем из којег нема лаког изласка. Испричана јасним, течним стилем по којем је Сејфетин познат, ова прича је више од породичне драме – она је огледало једног времена, друштвени коментар и литерарни драгуљ турске књижевности с почетка 20. века.

КРИТИКА НЕДЕЉОМ Есеји о узорима и савременицима

„Дарови неизрецивог”, Тања Крагујевић (Културни центар Војводине „Милош Црњански”, 2025)

Пише: Љиљана Никић

Књига Тање Крагујевић „Дарови неизрецивог”, објављена у едицији „(П)огледи” у издању Културног центра Војводине „Милош Црњански”, представља плод вишедеценијског бављења књижевношћу и културом уопште. У првим редовима песника, што се да наслутити у есејима сабраним у овој књизи, Тања Крагујевић се бавила, између осталог, и издавачким радом као уредница у „Народној књизи” у Београду и библиотеке „Аријел” Издавачке куће „Агора”. С тим у вези, значајно је истаћи да је креирала и неколико колекција књига савремене светске књижевности, међу којима су изабрана дела Марине Цветајеве, Антоана де Сент Егзиперија, као и библиотеку „Alpha Lutae” посвећену најзначајнијим именима светске поезије међу којима су Хорхе Луис Борхес, Филип Ларкин, Чеслав Милош, Тадеуш Ружевић, Чарлс Симић, и други. Тако значајно ангажовање изнедрило је есеје које је посветила управо њиховом стваралаштву.

„Дарови неизрецивог” је књига која је сабрала дванаест есеја, објављиваних у периоду од 2022. до 2025. године у часописима за књижевност, теорију и културу, културним додацима дневних листова и књигама. Есеји су посвећени стваралаштву литванског песника Томаса Венцлова („Језички пејзажи, простори наде Томас Венцлова”), америчког песника, есејисте и преводиоца Чарлса Симића („Дарови неизрецивог, Чарлс Симић”), преводу „Малог принца” Мирјане Вукмировић („Мали принц увек ће дошапнути још”), стваралаштву српских књижевника Зорана Бундала, Николе Вујића, Живорада Недељковића и Ненада Шапоње („Сећање на песника, преводиоца и архитекту Зорана Бундала”, „Мали оглед о самоћи, Никола Вујић”, „Далеко од дима дистопије, Живорад Недељковић”, „Меридијани невидљивог, две песничке књиге Ненада Шапоње”), стваралаштву руског песника Генарија Ајгија, као и пољских песника Тадеуша Ружевића, Чеслава Милоша, Еве Липске и Јежија Јарњевића („Лирска кантата, или, о завичају света, или: када је реч – сан, и свет, Генариј Ајгиј”, „Ружевићев фрагмент или, истоветна песме”, „Чеслав Милош, песник тренутка и трајања”, „Нова стварност поезије, Ева Липска”, „Путевима речи, Јежи Јарњевић”).

Ови есеји превазилазе очекивања читалаца, откривајући детаље који се не наслућују насловима. Тако се између корица ове књиге, пред читаоца, на аутентичан начин, уз дела, откривају и биографије појединих писаца, указујући на јасну намеру ауторке да упозна потенцијалног читаоца и са писцем и са делом („Када

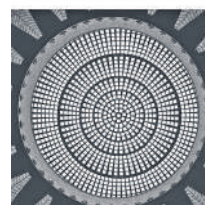
се појавила прва књига изабраних песама Генарија Ајгија у нас „А сада је вазда снег” [...] о овом необичном а значајном песнику, мало се код нас знало. [...] Генариј Ајги (1934–2006), рођен у Шајмуржину у Чувашкој аутономној републици, већ у свом презимену Ајги, носи непосредно подсећање на порекло свог рода, из паганских времена (право презиме му је заправо Лисин)...”).

Слојевитост сваког од споменутих есеја огледа се, поред зналачке и врло темељне анализе онога што је тема, и у компаративној анализи дела кроз коју се откривају песнички узор. Тако у есеју „Дарови неизрецивог, Чарлс Симић”, указујући на Симићево стваралаштво и преводилачки рад, те на песме „Нож”, „Виљушка” и „Камен” из збирке „Авенија Америка”, Тања Крагујевић упућује и на његове песничке узор: „У овим песмама предмети говоре о себи, чувајући своје властите идентитет, загоњетну и магичну формулу у којој њихова опипљивост и тајанство подстичу стваралачку имажинацију. Као и у песмама Васка Попе – коме је, као једном од својих узора и песнику са којим се годинама дружи, Симић у књизи посветио посебну песму, и немогуће им је наметнути неки други ‘спољашњи језик’, посебно не онај који би се, као у већини других песника, могао назвати ‘песничким ја’”.

Као посебно значајан сегмент читалачког доживљаја Тања Крагујевић издавај превод, те не чуди што је поједине есеје посветила управо томе. Текст „Мали принц увек ће дошапнути још”, уз одломак из романа „Мали принц” Антоана де Сент Егзиперија, открива значај превода у рецепцији књижевног дела, односно одређеног издања. Скрећући пажњу на једно ретко издање „Изабрана дела Антоана де Сент Егзиперија”, које је реализовано у „Народној књизи” и „Бигзу” 1981. године и чија је уредница била, Тања Крагујевић указује на значај превода Мирјане Вукмировић: „Током вишегодишње сарадње са Мирјаном Вукмировић (1938–2015) сазнала сам, знатно касније, да је њен превод привлачио непрекидну пажњу, чинило се да примерака књиге никад није било довољно. [...] Мирјана Вукмировић важила је, и важи, за посебно суптилног преводиоца. [...] И сама песник и прозни писац, Вукмировићева је ретко објављивала своје књиге, што је такође знак да

је огромну стваралачку енергију уложила управо у своје преводе, послушајући „Другог”, пратећи до последњих танчина његов стваралачки глас и лексикон”.

Уз све наведено, интересантно је споменути да сваки од дванаест есеја почиње песмом или преводом, најчешће, поезије, што ствара утисак јединице у књизи – мале збирке одабраних стихова која чине да им се не прилази фрагментарно, већ да се у потпуности доживе. ■

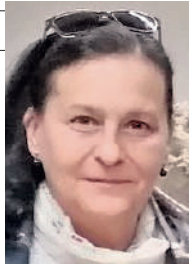
Тања Крагујевић
ДАРОВИ
НЕИЗРЕЦИВОГ

НОВИ САД У ДНЕВНИЦИМА СЛОБОДАНА ТИШМЕ (1)

Уметничарење

Пише: Гордана Нонин

„Мени то одговара
Уметничарење”
27. августа 1989. године

Када је књижевник Слободан Тишма (Стара Пазова, 1946) објавио свој дневник „Blues Diary” 2001. године, Александар Тишма се узрујао јер је мислио да ће то унети забуну у јавности будући да је исте те године он објавио, први пут, обједињене своје дневнике. Наравно да то није унело никакву забуну, била су то два потпуно одвојена универзума.

Дакле, 2001. Друштво „Ружа лутања” из Београда, чији је председник био Давид Албахари, објавило је дневничке записе Слободана Тишме под називом „Blues diary”. Када је он 2012. добио НИН-ову награду за роман „Бернардијева соба” у издању Културног центра Новог Сада, ова институција је у едицији „Депни анаграм” објавила његова Изабрана дела, а међу њима и поновљено и допуњено издање пишчевих дневничких записа, сада под називом „Питома религиозна размишљања”, са поднасловом „дневник непознатог”.

Из поговора аутора сазнајемо да се ради о дневно-ноћним записима с краја осамдесетих и почетка деведесетих година који су настајали приликом скоро свакодневних шетњи обалом Дунава. „Могло би се рећи да је ово нека врста псеудодневника једног псеудописца у псеудо – времену, названом још и доба транзиције, као да постоји неко другачије време које није транзицијско”.

Важно је нагласити да Слободан Тишма наводи да наслов „Питома религиозна размишљања” представља цитат из Рембоове поетске прозе, из „Пустиње љубави” јер је књига „Сабрана дела” Артура Рембоа „била библија моје младости”. „Открио сам је као двадесетогодишњак и магија тих текстова за мене се није угасила ни до дана данашњег”, наглашава Слободан Тишма у поговору.

Његови дневнички записи, његова „питома религиозна размишљања” представљају изузетан уметнички документ о годинама које су биле, у сваком смислу, преломне у целој држави која се распадала, а Нови Сад, наравно, није био

поштеђен последица тог распада. Дневник представља књижевно сведочанство о томе како се уметник, „непознати” човек, осећао тих тмурних дана надоласећег рата, као и првих година

када се рат збивао у непосредној близини Новог Сада.

Иако аутор вели да се „датирање записа, иако истинито, указује као сасвим ирелевантно и апсурдно и да време клизи мимо текста померајући се час мало уназад, час мало уназад, измештајући га”, изузетно је важно што су датуми записа објављени у књизи јер они много сликовитије говоре о томе колико је све, а не само време, „клизило” грађанима у тим временима безнађа, распада, санкција и темељног рушења дојучерашњих вредности.

Дакле, овај дневник пише Слободан Тишма, тада већ четрдесетогодишњак, иза кога је период бављења поезијом, концептуалном уметношћу, затим престанак објављивања песама по часописима и остварење сада већ културне каријере рок музичара у југословенским оквирима, у легендарним алтернативним групама „Ла страда” и „Луна”.

Управо поводом песме „Огледало Луне”, насталу на стихове Слободана Тишме, са јединог албума „Нестварне ствари” групе „Луна”, музички критичар Драган Амброзић ће за монографију „Огледала Луне” изјавити оно што ће дословно, само коју годину касније, бити суштина и Тишминих дневничких записа: „Тишма поседује вештину да својим текстовима дочара та самозагледана стања, у којима се човек преиспитује и - мислим да је то врло војвођански - себе види кроз пејзаж. То је способност да сагледаш оно што јеси кроз ствари

које те окружују, да видиш себе и властиту животну позицију.”

Интересантно је да су његови дневнички записи били јавно промовисани на радију Студио Б у разговору са новинарком Надом Петронијевић Човић већ 1994. године. Током целог интервјуа читани су и одломци овог дневника из рукописа, а Тишма је говорио и о настанку записа као и о Новом Саду. Интервју је објављен у књизи „Велике мисли малог Тишме”.

„Нови Сад је град у којем сам провео живот. Могу да кажем за себе да сам новосадски уметник, мислим да је то најближе, најпримереније”, каже

Фото: Александар Камаси

Тишма, а на питање новинарке „Мислиш да је важна та одредница, локална?”, Тишма одговара: „Па, јесте, зато што је Нови Сад за мене јако важан. Кад сам имао три године доселили смо се у Нови Сад и живео сам у самом срцу старог Новог Сада. Ја њега зovem Ујвидек, то је тај стари Нови Сад, који више не постоји, нажалост. Ту сам купио прва искуства. То је онај стари Нови Сад у којем је Данило Киш одрастао. То је Јеврејска улица. Становао сам на углу Јеврејске и Папа Павла. Између Синагоге, с једне стране, и Католичке цркве, с друге. Сунце излази иза Католичке цркве, а залази иза Синагоге. Јеврејска улица је била једна сјајна улица, као Бејкер стрит. Универзум. Не знам да ли је постојало нешто што није било у тој улици.” ■

ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ

Заборав је тихо умирање ћутке

Пише: Гордана Влаховић

Умеће нам није исто. Ни моћи нам нису исте. Али Хамваш каже: „Свет поезије почиње речима и окончава се речима. Нема проблема, нема једначине, нема пресуде, нема закључивања. И једначина је реч, и пресуда је реч, и закључивање је реч. Не ход, него реч. Не глас, него реч. Не лице, него реч. Увек реч.” А да би се сачувала реч, да би се уклонио прах заборава, мора се знати. Реч није од нас. И од оних који би да су испред. Она је давнашња. И њу су уткивали у стих неки пре нас, и пре садашњих. О једном Крушевљанину прво ћу. Активном члану Багдалиног књижевног круга од 1959. до свог задњег јављања 1997. О Живадину Жићи Лукићу. Једном од (да ли) скоро заборављених?! А о води протицања пропевао је давне 1959. у Багдали број 7:

Текла је пре мене. Тече са мном.

И никад не може да се улије у свој залив.

Ја течем. Ја могу

и ја ћу се улити заувек.

Какав ужас.

Ужас уливања у аморфну масу без имена и облика. Јесу ли довољне четири књиге песама? Једна само, можда, чита ли је ко? Помиње ли? (Осим лудичавих и замајаних, опет можда). Заморени путник потрошеног живота понавља тужалку:

Нешто ми ништа није

а све ми је,

не тражите ме, отишао сам.

„Ајде, да верујем да је песник пошао „...за сунцем, за сновима”

Још један од мени драгих „нашијеница” је из Врњачке Бање, из Руђинаца. Отуда је где се сенке на руђиначком гробљу преклапају. Бошко Руђинчанин је сад тамо где му се душа у висинама невидним спаја са оцем. А у читачу његових стихова одјекује још „Е, мој оче...”

Бањски свет, а и много шире, није могао без Бошковог умећа прављења културних хепенинга деценијама. Умео је да слуша и ослушкује. Да буде благодан према пријатељима и оштар према глупости и наметљивости. Уз књиге записа и разговора у његовим песамама вазда се трага за звучним складом и језичким поигравањем. Редукованом

речју песник не кликће, не милује, него право као тана у чело јер горч је горче од горчине. Волим Песме Димитрије, обраћање драгом, давно отишлом:

месец дана пре смрти

мој отац Димитрије

пожелео је

да му на гробу пише:

док црв кости

рија, рија

овде лежи Димитрија

а био је мераклија

ем за вино

за ракија

ем за густа кафанија...

У запису је сав Димитрија, винопија. И песник Руђинчанин му се придружио. Бити ћемо и ти, и ја. Обојици „црв црва рије.” Камене плоче све теже над улегнућима. Душе песника и боема, злопатника, срећу се можда, у неким невиделима.

А Бања није иста као кад је Бошко Руђинчанин у

њој збор зборио и елегично миле своје призивао.

Реч је одбрана од заборава!

Требало би! Да ли је?! ■

ХОМО ПОЕТИКУС

Игор Мировић

Зорану Ђерићу

МАЂАДОВА ПОЉА

Где су сада побуњени градови,
Немирне очи пролазника,
И откуцаји срца у тами?
Где су дани чисте среће
На пијацама обојеним у црвено,
Неповерљиви у садашњи свет?

Остала су твоја бачка поља
И фонтана чија вода пева.
Преживели су одлазак, самујући
Око гробља опкољеног зградама
С којег глас, дечји, нежан,
Чита преживеле песме и јеца.

Људи ће играти и плесати
Без журбе и у дане свечаности,
Охоли, неповерљиви у свет.
Фонтана ће ти изговарати име,
А ја ништа нећу чути, ни шум,
Од одјека вољених стихова.

Снежана Минић

МУЗЕЈ РЕВОЛУЦИЈЕ

На путу ка продавници пива,
по шумама и горама,
могу се наћи поједини експонати
о револуцији, каква је могла бити
Нема доказа да је револуција успела,
као што нема доказа о њеном
гашењу,
само та жива утопија...
Моја црвена пионирска марама,
коју је мама волела да пегла,
плава капица са нашивеном
звездом петокраком ми се изгубила,
у вртлогу не-времена,
селидби, заборављених љубави...

ПРИЧА О ДВА АЛЕКСИЋА И ДАНИЦИ

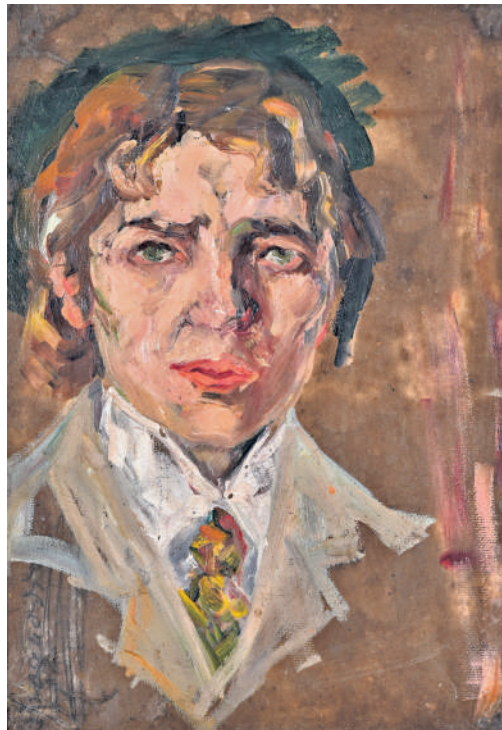
Весници промена

Пише: Јасна Кујунџић Јованов

Време смрти природе у древним веровањима прерасло је у радост рођења – ритуал који славно до данашњег дана. Истовремено, древни ритуали чували су рођене у тим даним од лоших утицаја и злих духова подземља.

Јесу ли особе рођене у то доба заиста посебне, да ли су оставиле дубљег трага међу нама?

Сликар Стеван Алексић рођен је 23. децембра 1876. у Араду. Према писању његовог брата Ивана, рођен је слеп и неко време није дисао, али му је судбина ипак била наклоњена. Поред деде Николе и оца Душана заволео је сликарство, а као стипендиста Матице српске 1896. отиснуо се у Минхен. Уписао је Уметничку академију, у класи Николаса Гизиса, Грка пореклом и сликара жанра са симболичким призвучком. Студије је прекинуо у јуну 1900. због очеве смрти, а по повратку у домовину посветио се једином што је волео и умео да ради – сликарству. До почетка Првог светског рата интензивно се бавио црквеним сликарством, што га чини последњим великим уметником религиозног жанра; такође је сликао портрете и историјске слике, а посебан сегмент у његовом опусу и тада,

Даница Јовановић, Аутопортрет, 1914, ГМС

и касније, чине аутопортрети. Од 1904. је живео у тада угледном Модошу, а деловао у средњеевропским координатама, од Будимпеште, Београда, Вуковара до Арада и Темишвара. Због рата је био приморан да се повуче у атеље и посвети примерима из сопствене имажинације. Рат је ограничио његово кретање, контакте с меценама и поштоваоцима и поставио невидљиву границу у његовој свести. Обе границе остале су присутне до краја његовог живота, 1923. године.

Даница Јовановић рођена је 4. јануара 1886. у Бешки, као пето дете Крсте и Милеве Јовановић. Да је живела животом већине својих савременица, после кратког школовања би се удала, изродила децу и остала анонимна за историју. Уместо тога, преовладала је њена „нечастива“ жеља да студира сликарство. Скоро пунолетна, уписала се на Вишу женску девојачку школу у Новом Саду, а потом две године похађала Уметничко занатску школу у Београду. Поред професора школованих у Минхену, и сама је одлучила да студије настави у том граду. Будући пореклом из сиромашне сеоске породице, врата у свет отворила су јој се уз помоћ њеног професора Аркадија Варађанина, женских добротворних друштава и посебно кћерке Лазара Дунђерског, Олге Јовановић. Уписала се на Женску сликарску академију, чију је диплому овервала чувена Уметничка академија, тада доступна само мушкарцима. На студијама се дружила са Стојаном Аралићем, Живоградом Настасијевићем,

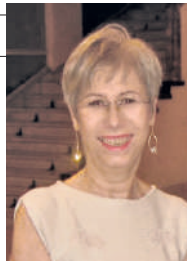
Андром Франичевићем, учланила се у патриотску организацију Србадија и вредно студирала. Академију је завршила у марту 1914. али је желела да остане у Минхену да би се усавршила у сликању пејзажа. Њен боравак је прекинуло избијање Првог светског рата. По повратку кући, одлазила је у Београд и Нови Сад и заједно с осталим Бешчанима понадала се да ће српска војска ослободити Бешку. Уместо ослободилаца у Бешку су дошли аустроугарски војници и купили таоце које су стрељали 12. септембра 1914. Међу њима је била и Даница Јовановић.

Драган Алексић, рођен 28. новембра 1901. у Бунићу код Коренице, у младости је у Загребу почео да објављује поезију. У октобру 1920. започете студије славистике у Прагу потрајале су два семестра, али је за то време стекао битна сазнања о авангардним уметничким појавама и остварио личне контакте с њиховим предводницима. Вративши се у Загреб, укључио се у круг стваралаца окупљен око ревије Зенит коју је објављивао Љубомир Миџић, с Бранком Ве Пољанским је уређивао филмску ревију Кинофон, а потом се и сам опробао као уредник и издавач авангардних ревија Dada Tank и Dada Jazz. Свесно напуштајући авангардистичку праксу, крајем 1922. преселио се у Београд и придружио је групи интелектуалаца чији је зборно место било у кафани хотела Москва, обично за столом „под кодним именом“ Порт Артур.

У међуратном периоду уређивао је културну рубрику дневног листа Време, пишући ликовну, позоришну, филмску, књижевну критику и репортаже, а бавио се књижевним радом и филмом. Заточеништво у гестаповском затвору уништило му је здравље. Везан за постељу и заборављен од свију пред крај живота наложио је жени Стефанији да након његове смрти уништи сву његову интелектуалну заоставштину, укључујући документацију из дадаистичке етапе. Преминуо је у Београду у јулу 1964. а једини некролог му је био посвећен у листу Филм.

На први поглед чини се да ово троје немају ничег заједничког. Харизма рођења на прелазу из једне у другу годину ипак их није заобишла. Због рата оставши осамљен у свом модошком атељеу, Стеван Алексић је насликао величанствен циклус слика које представљају најзаокруженији циклус у српском симболизму и тако се позиционирао као великан српског и средњеевропског сликарства. Његов презимењак Драган Алексић је током студија у Прагу започео с дадаистичком праксом, поставши први и један од малобројних дадаиста с југословенских простора. Дадаистичку праксу обликовао је путем контаката с европским дадаистима, као и својим истомишљеницима из земље, те организовањем својеврсних сценских наступа, издавањем дада ревија и њиховим ликовно-графичким решењима.

Даница Јовановић се, на основу релативно малобројног и рано прекинутог стваралаштва, препознаје као следбеник минхенског колористичког експресионизма, али и префињене симболистичке поетике; прва је српска сликарка која је стекла диплому уметничке академије а уједно и прва Бешчанка с потпуним факултетским образовањем. Откривање њене дуге скривене уметничке заоставштине, позиционирало ју је међу пионире српског модернизма. Након разматрања постигнућа ово троје уметника, можемо закључити да период године, који се чини мрачним и неизвесним, истовремено може да изнедри великани који су обележили нашу културну историју. ■

ФИЛМ НЕДЕЉОМ: „СВАДБА“

Солидно одрађен домаћи задатак

Пише: Војислав Савић

Филм *Свадба* од самог почетка не скрива своје намере. Реч је о свесно обликованој комедији намењеној широкој публици – филму који жели да буде гледљив, комуникативан и растерећен естетских или идејних амбиција. Редитељ Игор Шереги игра на сигурно: бира ефектну и гледаоцима блиску тему, типске ликовне, предвидљиве заплет и хумор на нивоу вица, без жеље да ризикује или покуша да направи нешто више од коректне популистичке комедије. Та стратегија се, макар у продукционом и тржишном смислу, показала као исплатива.

Управо та свесна одлука да се не иде даље од познатих образаца пресудно одређује и начин на који је филм реализован у свим својим сегментима. Шерегијев редитељски поступак је професионалан, али готово стерилно конвенционалан. Филм се у потпуности ослања на проверене комедиографске образце, без покушаја да се простор, ритам или визуелна структура активније укључе у производњу хумора. Камера је послушна, мизансцен рутински, а монтажа строго подређена дијалозима који често функционису као самодовољни скечеви. Централно место радње – свадба – простор који би морао да буде

живости у причу која им не даје много материјала. Они функционису као мотор филма, често надомешћујући сценаристичке празнине чистим присуством на екрану. Остатак глумачког ансамбла прати, мање или више успешно, исти принцип.

Уместо да произађе из ситуација, карактера или суптилних друштвених опсервација, хумор се често ослања на приземност и већ виђена решења. Комика је пречесто банална, лишена ироније, на рубу вулгарности. Филм као да не верује публици да може да прихвати сложенији облик хумора, па стално бира најједноставније и најизлиганије решење. Тиме се не само повлађује публици, већ се активно снижава критеријум онога што домаћа комедија може да буде.

Упркос теми којом се бави, *Свадба* не успева да изгради прави конфликт. Српско-хрватски односи, уместо да буду извор стварне напетости или макар горке ироније, претварају се у низ безазлених досетки које воде ка очекиваном помирењу. Све остаје мекано,

„Свадба“; сценарио и режија: Игор Шереги; Улоге: Драган Бјелогрић, Рене Биторајац, Весна Тривалић, Анђелка Стевић Жугић, Линда Бегоња, Јелисавета Сабљић, Срђан Тодоровић... Сниматељ: Томислав Сутлар; Музика: Дубравко Робић; Монтажа: Леа Милета; Продуценти: Иван Келава, Марко Јоџић

драматуршки експлозиван, пун потиснутих сукоба и емотивних ломова, овде остаје тек неутрална кулиса за низ очекиваних ситуација.

Драматуршки, филм полази од идеје која сама по себи носи снажан потенцијал: сусрет српске и хрватске породице на свадби као идеалан оквир за комедију засновану на историјским, културним и менталитетским разликама. Међутим, тај потенцијал остаје тек начет. Тема српско-хрватских односа, као главни замајак приче, третирана је обазриво, умивено и сувише сладуњаво. Све је постављено „на прву лопту“ – без иронијске дистанце, без правог конфликта и без храбрости да се загребе испод површине међусобних предрасуда.

Уместо сложеније комедије карактера или ситуација које би произашле из стварних тензија, филм се задовољава низом очекиваних поенти. Стереотипи су јасно обележени, потенцијално осетљиви тренуци унапред неутралисани, а сваки наговештај конфликта брзо разводњен. Нарација константно пази да се никоме не замери, па се све што би могло да буде провакативно своди на безопасну анегдоту.

У таквој, прилично „мршавој“ наративној конструкцији, филм у великој мери почива на двојици главних глумаца. Рене Биторајац и Драган Бјелогрић носе филм на својим плећима, ослањајући се пре свега на личну харизму, рутину и препознатљиву глумачку енергију. Њихови ликови су скицирани, а не разрађени, али захваљујући искуству и међусобној динамици глумци успевају да унесу минимум

умивено и предвидљиво — радња, ликови, хумор, као и сама нарација, која упорно избегава сваку оштрију ивицу.

Треба, међутим, нагласити да *Свадба* у потпуности остварује оно што је себи задала. Као лака, потрошна комедија, филм солидно функционисао: гледљив је, ритмичан и способан да произведе повремено смех. То је филм који се лако прати и још лакше заборавља, али тих деведесетак минута ескапизма — колико год површан био — не треба потценити. У времену опште засићености и умора, и таква врста растерећења ће несумњиво имати своју публику.

На крају, *Свадба* оставља утисак солидно урађеног домаћег задатка — филма који не грешти много, али управо зато не добацује далеко. Ипак, упркос свим наведеним мањкавостима, очигледно је да ауторске амбиције Игора Шерегија намерно нису ишле даље од биоскопске благајне. У томе, наравно, нема ничег лошег — напротив. У времену када публика све ређе одлази у биоскопе, филм који јасно зна коме и зашто се обраћа заслужује елементарно поштовање. Све док циљна група (читај: гледаоци) излази задовољна из биоскопа, можда је свака комплекснија анализа, у крајњој линији, сувишна.

Свадба је, укратко, дело аутора који зна шта хоће, што је на постјугословенским просторима ређа врлина него што бисмо волели да признамо. Остаје само нада да ће се публика, једном враћена у биоскопске сале, у њима и задржати — и да ће следећи корак бити филмови који ће се усудити да јој понуде нешто више. ■

ДЕВЕТА УМЕТНОСТ: „АСТЕРИКС У ЛУЗИТАНИЈИ”, НАПИСАО ФАБКАРО, НАЦРТАО КОНРАД, ИЗДАВАЧ „ЧАРОВНА КЊИГА”

Небо им још није пало на главу

Пише: Илија Бакић

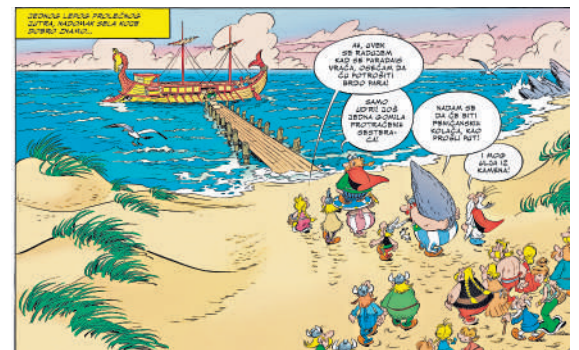

Стрип “Астерикс” свакако је један од најпопуларнијих изданака француско-белгијске послератне стрип школе. Приче у сликама о малом и пргавом галском ратнику Астериксу и његовом крупном, дебелушастом другу Обеликсу који живе у селу које Римљани нису покорили и боре се против освајача а неретко крстаре околним земљама и другим континентима, одушевљавају генерације дечака и девојчица широм Европе (а помало и остатка света). Творци ове хумористички интонираних саге, започете 1959. године, били су сценариста Рене Госини (1926) и цртач Алберто Удерзо (1927); они су створили идеалан двојак чија је сарадња напосто била беспрекорна. Након преране Госинијеве смрти 1977. го-

ници тог села, мада не гаје увек лепе добросуседске емоције и манире, у једном су сложни - бране слободу у чему им помаже и чаробни напиток који спрема сеоски друид. Номинални хероји приче - бркати малиша са шлемом украшеним крилима и добродушни дебелко који је, као мали, упао у казан са чаробним напитком тако да му тај стимуланс више није потребан - и даље су специјалци за све немогуће мисије. Овог пута прилика за јуначка дела указује се пошто до галског села, на радост жена, доплоче лађа-робна кућа газде Парадаиса; но, на обалу силази и тужни, бркати човек имена Ушипереш из Лузитаније који моли за

И жаоке на трендове модерне цивилизације имају своје поенте и наставак су Госинијевог и Удерзовог обичаја да исмевају и карикирају актуелне јавне личности и политичку ситуацију у Француској

дине, Удерзо је преузео и улогу сценаристе, иако су на корицама албума и даље стајала имена обојице аутора. Серија је, на радост обожаваљца, наставила да редовно излази одржавајући високе квалитете које је поставила.

Удерзо је престао да ради на “Астериксу” 2009. године, на педесету годишњицу својих јунака, закључно са 34. албумом “Астериксов и Обеликсов рођендан: Златна књига” (Удерзо је умро 2020) а права на серијал је продала компанији Нает. Године 2013. појавио се албум “Астерикс и Пикти” сценаристе Ферџија (1959) и цртача Конрада (1959). Ферџија је у 40. албуму заменио Фабкаро (1973). “Астерикс у Лузитанији”, оригинално објављен у октобру прошле године, 41. је албум серијала, а “Чаробна књига” га је промтно издала већ у децембру.

Оквир приче непромењен је: Римљани су покорили читаву Европу осим једног малог села у Галији; станов-

помоћ - спас за свог пријатеља Очићоравеша, малог произвођача ‘гарума’ (соса на бази рибе који Римљани обожавају), који је оптужен да је хтео да отрује Цезара па ће за казну бити бачен лавовима!

Пошто схвати ситуацију (иако Лузитанац говори чудно) Дрматорикс одређује да Астерикс и Обеликс оду у Лузитанију (која је данашњи Португал а тада је обухватала и део Шпаније), спасу осуђеника и ослободе га оптужби. Пошто доплоче куд су намерили, успут, како традиција налаже, потопивши гусарски брод, Гали полако слажу откривају заверу иза које је гувернер Профитерус, који сања о Риму и власти а ту је и Вукосов, амбициозни индустријалац гарума који жели да уништи ситне произвођаче. Астерикса и Обеликса пут води до тамнице (да би ушли мораће да се преруше у Лузитанце), до седишта “Вукосовог гарума” у који се не

може ући без безбедоносних шифри све до богаташке журке на броду којој присуствује и Цезар! Упознавање Лузитаније је трауматично - ако се Обеликс мало ‘заљубишкао’ у локалну лепотицу - јер домаћини само једу бакаларе (у затвору се за казну једе сочиво), у каменолому се не праве стећци него коцкице, пециво се може користити као пројектили, издајство се преноси с колена на колена, лузитанске песме одузимају вољу за животом свима који их чују јер су Лузитанци тешки депресивци и фаталисти. Као својеврне круна лудости Гали ће чак срести и своје земљаке који су туристи!

Темељ ове приче (као и многих претходних) је културолошки шок, сусрет са другом цивилизацијом из кога се, због различитог менталитета и обичаја, рађају урнебесне ситуације од оних безазлених до апсурдних. Гали једноставно не разумеју своје домаћине, баш као ни освајаче Римљане. И жаоке на трендове модерне цивилизације имају своје поенте и наставак су Госинијевог и Удерзовог обичаја да исмевају и карикирају актуелне јавне личности и политичку ситуацију у Француској.

Као што се Фабкаров сценарио ослања на искуства великог Госинија, и Конрадов цртеж верно прати Удерзов манир. Табле су компоноване у форми два пута по два каиша са променљивим бројем прецизних слика у каишу, с тим да се повремено уместо два каиша појављује слика која покрива половину странице. Ипак, овај формат не утиче на динамику приче и спектакуларност акција.

Сумирајући утиске можемо констатовати да је албум “Астерикс у Лузитанији” ваљани наставак серијала који има верну публику и која ће му свакако по-светити дужну пажњу. ■

Реч критике

Конак суза

Шебнем Ишигузел
Агора, 2026.

Шебнем Ишигузел (1973) је вишеструко награђивана турска списатељица која првенствено пише о друштвеном положају жена, и других маргинализованих група. Роман “Конак суза” је прича о девојци која је затруднела изван брака, и коју породица шаље у летњикованц на Бујукади да се породици у тајности. Осунчани летњикованц се убрзо из затвора претвара у место на ком ће упознати своју љубав - политичког бегунца Мехмеда. Попут ње, и он одудара од свог окружења: обоје промишљају стварност, показују више емпатије од других и буне се против система који меље индивидуалност и кажњава сваки искорак из уобичајених, уских образаца понашања. Радња романа није случајно смештена у 1876. годину, једну од најтурбулентнијих у историји Османског царства, у којој је држава већ банкротирала, царство се распадало, и ређају се како неуспеле реформе, тако и султани (те године чак тројица су се измењала на престолу). Роман је крајње камеран и интимно-породични, али од немилосрдног тока (колективне) историје нема бега, мада то

прича не тематизује експлицитно: у држави у којој све пуца по шавовима, притисак на појединца, опседнутост чашћу и контролом, постају све махнитиви, и двоје главних ликова само су две различите врсте изопштеника.

Турско друштво друге половине деветнаестог века приказано је као шокантно сурово: насиље је начин комуникације, а смрт, убиства, силовања и сакаћења делују као уобичајени догађаји у једном домаћинству које је само споља опседнуто чашћу и привидом пристojности. Све то представља снажан контрапункт главној јунакињи, вођеној љубављу, и сном о слободи. Роман је писан у форми исповедне прозе, па, осим интимистичког првог лица (имплицирано је да читамо дневнике протагонисткиње), радња детаљно, и често неугодно натуралистички, прати тесан, готово клаустрофобичан круг породице. Док спољни свет о ком јунаци сањају остаје само недостижна фантазија, њихова стварност сведена је на узак простор острва, у ком су поготово загушујуће тесни женски простори.

Настасја Писарева

Цитат

Навукла сам свој дебели вео. Погнула сам главу као старица која је изгубила наду у живот. Девојке мојих година које су напуниле трајект, сретне што су изашле у летовалиште, биле су тако отмене. Перјане копче, свилене фереце тек савишене са сукњама које су се вукле по поду, подукљеве с чипкастим рубовима, бисерима опточени велови које је моја мајка сашила за сваку од нас, торбе на везице које смо набављале желећи да личимо на Францускиње, и ципеле које смо по сваку цену једна другој показивале.